

Vytautas Kubilius

JUOZAS ŽLABYS-ŽENGĖ (tikr. Juozas Žlabys, 1899–1992), debiutavęs 1921 m. sonetais *Lietuvos* dienraštyje, papuošė „Keturių vėjų“ sambūrį husarų pulko karininko uniforma ir liko iki galo ištikimas kibirkščiuojančiai avangardizmo stilistikai. Po antismetoninio pučo 1934 m. atleistas iš kariuomenės, rašė memuarinius straipsnius apie keturvėjininkų „paldieninkus“, išleido apsakymų knygą *Gyvenimo novelės* (1940), kur daiktai garsiai dūsuoja ir kalbasi („– Ai – ai – ai – ai – suriko durys. [...] – Brr... – sudrebėjo langas“), o metalinis žaisliukas ironiškai stebi susvetimėjusį žmonių pasaulį. 1945 m. buvo nuteistas 10 metų griežto režimo lagerio, kasė anglis Vorkutos kasyklose, bandė rašyti eilėraščius, kurie būdavo atimami kratų metu.

Jaunas karininkas, atėjęs padirbėti „literatūros mašinų skyriuj“, suvokė kūrybą kaip kalbos inžinieriaus techninį darbą pagal užsibrėžtą teoremą, kurią „aš noriu įrodyti“, kaip sąmoningą „darymą“, kuris čia pat skaitytojui demonstruojamas („Nusviro, / Nusviro nuo galvos / Daiktavardžiai. / Gana!“). Tyčiomis laužoma tikroviškumo iliuzija, kad išryškėtų perkuriančio žodžio savivalė, kuria grindžiamas poetinis efektas („Mes pajūry / Žaibų gi įmetėm inkarus“). Kaip ir ekspresionistų dailėje (*Keturių vėjų* redaktorius J. Petrėnas tapė geometrizuotas abstrakcijas), vaizdas geometrizuojamas – braižomos figūros ir linijos, o ne smulkios detalės („O nuo šakų / Nusviro kvadratai / Ir ratai, / Ir kubai, / Ir rombai“). Aštriu kampu įsikerta gamtos realijų ir mokslo sąvokų samplaikos, atmieštos gatvės pašnekesio nuotrupomis, kad susidarytų vaizdų ir tonų stulbinantis kontrastingumas, būdingas avangardistinio meno dermėms („Danguj graži stilistika. / Tu kaip manai, Alisa“). „Jaunai formai“ (Žengės poetiškumo idealas) reikalingas staigus eilutės mostas ir energingas šuoliavimas be jokios aiškinančios, pasakojančios sekos. „Sniege varnos tupi. / Tupi, tikrai. / Vėjas klausia bubi: / Meilė – gerai? / Meilė – gerai? / Vėjas – gerai? / Sniegas – gerai? / Varnos – gerai?“ Tokia atvira žaismė – „be rimto, be švininio turinio“ – turėjo būti „ant garsų pastatyta“, kaip sakė K. Binkis. Pusiau parodijinio tono poemoje *Anykščių Šilelis* (1930) garsų ekspresija tapo autoriui pačia svarbiausia kūrinio stilistine linija.

Jau ant medžių šakų

Tupi

Sutūpę lingvistai: –

Fi – fi –

Lia – lia –

Ga – ga – ga – ga.

Tokia šilelio likimo vaga: –

Pats Baranauskas dabar futuristas!

Tačiau Žengės eilėraščio karkasas vis dėlto grindžiamas ne „garsų tapyba“, o gana nuoseklia tam tikro motyvo plėtote. *Anykščių šilelio* autorius tik netikėtomis kryptimis metaforizavo poetinę kalbą („viskas yra metaforos“), bet nesukūrė psichologiniu sprogimu motyvuotos eilėraščio struktūros. Lietuvių avangardo poezijoje bandė įskiepyti elegantiško dendžio ironišką ir koketuojančią mandagių erotizmu kalbėseną, tuo pat metu rašydamas humoristinius eilėraščius kariuomenės šokiadienių temomis (rinktinė *Pavasarių gramatikos*, 1992). Pasiliko K. Binkio *100 pavasarių* optimistinių šūksnių, gyvybės siautulio („Šventas Jonas gėrė alų / Su mergičkom, su velniais“), pavasario ir vėjo leitmotyvų rate, jau sovietiniais valdžios metais į apilsusį mažorinių vaizdų šokinėjimą įvedęs alegorines prasmes („Betgi pučia vėjas / Nebe toks, kaip andai, / Nes jau pavasarėja / Žemė, vėjai ir gandai...“).